

Hersemantisering in het Nederlandse Genussysteem

Lien De Vos

Universiteit Gent

The gender system of the northern variety of Dutch has a long and well-known history of development. These developments seemingly have led to a divergence between the northern and the southern gender system, the latter one being a more conservative system, retaining the original three genders. Regarding pronominal gender, recent studies have indicated that the northern varieties make use of some semantic properties of the referent, in order to choose the appropriate pronoun. In the southern varieties there is still syntactic agreement: the choice of the pronoun is based upon the grammatical gender of the noun, rather than on the conceptual properties of its referent. This article investigates the extent to which southern speakers use grammatical gender, in order to clarify the current situation of the pronominal gender system in southern Dutch. As the results will show, the southern pronominal gender system has started developing to a semantic system, so that the distance between the gender systems of both varieties of Dutch will decrease.

1. Inleiding

Dat het Nederlandse genussysteem de voorbije eeuwen ingrijpende veranderingen heeft ondergaan, is een bekend gegeven. Daardoor zijn het genussysteem van het Noord-Nederlands en dat van het Zuid-Nederlands vrij verschillend. Op het adnominale domein is er in het Nederlands een onderscheid terug te vinden tussen *de*-woorden, waartoe de oorspronkelijk feminiene en masculiene woorden behoren, en *het*-woorden, de neutrale woorden. De adnominale congruentie gebeurt op basis van het grammaticaal genus. Tot het adnominale domein behoort ook de verbuiging van de adjectieven. Ook daar is een tweedeling terug te vinden: ofwel verschijnt het substantief met de verbogen

2 Lien De Vos

vorm, wat het geval is bij de meeste niet-neutrale woorden (ANS §6.4.1.2.2), zoals *een grote auto* of *een ronde tafel*, ofwel verschijnt het substantief met de onverbogen vorm van het adjectief, wat het geval is bij de neutrale woorden (ANS §6.4.1.2.3), zoals *een groot huis* of *een rond brood*. Maar in de dialecten van het zuidelijk Nederlands vertoont het adnominale domein nog de oorspronkelijke driedeling, met onder meer de volgende verbuiging: *nen/den* auto, *een/de* kast, en *e/'t* bed. Naar dit adnominaal domein is al uitvoerig onderzoek verricht, zoals recent onder meer dat van Hulk & Cornips (2006) en Unsworth (2007) over de verwerving van grammaticaal genus (adnominaal) bij kinderen die het Nederlands als tweede taal verwerven, en Van der Velde (2004) over de verwerving van morfologische genusmarkeringen bij Nederlandstalige kinderen.

Het pronominaal domein is veel minder uitgebreid onderzocht, zeker wat betreft het zuiden. De klemtoon van dit onderzoek ligt dan ook op de pronominale verwijzing, waar bij de persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden de oorspronkelijke driedeling terug te vinden is tussen masculiene, feminiene en neutrale pronomina. Deze driedeling is in het noorden gereduceerd tot een tweedeling tussen commuun en neutraal genus. Waar de verschillen op het adnominaal domein niet zijn doorgedrongen tot de standaardvarianten (het Nederlands en het Belgisch Nederlands kennen adnominaal maar twee genera), is dat bij de pronomina anders. Daar is de pronominale driedeling wel opgenomen in de zuidelijke standaardvariant, waardoor het gebruik ervan nog zeer wijdverspreid is.

2. Het pronominaal genussysteem in twee varianten van het Nederlands

Het aantal pronominale genera en de manier waarop die verwijzing verloopt divergeren in Noord en Zuid. Het Noord-Nederlands heeft voor de verwijzing naar niet-menselijke referenten maar twee genera meer: commuun (de oorspronkelijk masculiene en feminiene woorden) en neutraal genus, terwijl het Zuid-Nederlands de oorspronkelijke driedeling wel bewaard heeft voor verwijzing naar niet-menselijke referenten. Het zuidelijke Nederlands wordt dan ook wel eens gezegd het historisch feminiene te hebben bewaard, waar het noorden dat verloren heeft. Het gaat hier wel om variatie binnen de standaardtaal, waarbij geen van beide systemen als regionaal mag worden beschouwd (ANS §3.3.3.5). De volgende zinsparen, waarvan telkens de eerste tot het noordelijke en de tweede tot het zuidelijke taalgebruik behoort, zijn dus evenwaardig:

Hersemantisering in het Nederlandse Genussysteem 3

- (1) Als de tafel in de weg staat, schuif 'm dan maar opzij.
Als de tafel in de weg staat, schuif ze dan maar opzij.
- (2) Waar heb ik die pan gelaten? O ja, hij staat op de vensterbank.
Waar heb ik die pan gelaten? O ja, ze staat op de vensterbank.
- (3) Hoe vind je die peer? Ik vind 'm erg lekker.
Hoe vind je die peer? Ik vind ze erg lekker.

Het tweede punt waarop Noord en Zuid afwijken van elkaar, is de aard van de verwijzing. In het Noord-Nederlands gebeurt de pronominale verwijzing steeds vaker op grond van semantische motieven (cf. Audring 2006), terwijl die in het Zuid-Nederlands nog in overeenstemming met het grammaticaal genus verloopt. De Noord-Nederlandse pronomina congrueren dus semantisch (zoals in het Engels), terwijl die congruentie in het Zuid-Nederlands, net als in het Duits, syntactisch gebeurt.

Voor het Noord-Nederlands werden die patronen in het pronominaal gebruik beschreven door Audring (2006). Ze gebruikte daarvoor materiaal uit het Corpus Gesproken Nederlands, wat een relatief helder beeld opleverde van het pronomengebruik in het moderne gesproken Nederlands. In bepaalde gevallen week het genus van het pronomen af van het genus van zijn antecedent: de keuze bleek er te correleren met de *graad van individuering* van de referent. Entiteiten die hoog geïndividueerd zijn, met andere woorden telbaar, worden met een commuun pronomen aangeduid, uitgezonderd vrouwelijke personen, waarvoor een feminien pronomen wordt gebruikt. Laag geïndividueerde of niet-telbare entiteiten krijgen een neutraal pronomen. Er is voor de pronominale verwijzing in het Noord-Nederlands dus sprake van *hersemantisering*: de pronomina worden niet langer gekozen op basis van het grammaticaal genus van het substantief in kwestie, maar wel op basis van conceptuele eigenschappen van de referent.

Een ander recent onderzoek naar de verwerving van het Zuid-Nederlandse genussysteem (De Vogelaer 2006) toonde vergelijkbare tendensen aan. De Vogelaer testte bij een groep Zuid-Nederlandse taalverwervers de kennis van het grammaticaal genus in een aantal categorieën, zijnde nomina met een menselijke, bezielde, telbare of niet-telbare referent. Uit de resultaten van zijn onderzoek bleek dat een aantal kenmerken die het Noord-Nederlandse systeem vertoont (cf. Audring 2006), ook terug te vinden zijn bij de taalverwervende Zuid-Nederlandse kinderen. Tot die kenmerken behoren een lage gebruiksfrequentie van het feminien pronomen voor niet-menselijke referenten, een opvallend

4 Lien De Vos

frequent gebruik van het masculien pronomen voor de referentie naar telbare entiteiten en van het neutrale *het* voor referentie naar niet-telbare referenten. Uit het gedrag van de Zuid-Nederlandse taalverwervers blijken dus een aantal gelijkenissen met het Noord-Nederlandse en Engelse systeem, met name bepaalde semantische regels die aan de verwijzing ten grondslag liggen (De Vogelaer 2006). Aangezien de snelheid waarmee kinderen een bepaalde regel verwerven, correleert met het belang van die regel in het systeem (Mills 1986), impliceert de prominentie van de semantische motieven dat het behoud van het grammaticale genus in de zuidelijke helft van het Nederlandse taalgebied potentieel aan erosie onderhevig is.

3. Het Zuid-Nederlands: naar een semantisch systeem?

3.1. Onderzoeksopzet

In het Noord-Nederlands is er duidelijk sprake van een overgang van grammaticale naar semantische pronominale verwijzing. Voor het zuiden zijn er elementen die mogelijk wijzen in die richting, maar een duidelijk beeld werd hiervan nog niet geschetst. Daarom werd in de loop van 2007 een onderzoek uitgevoerd om de verwerving en het behoud van grammaticaal genus bij Zuid-Nederlandse sprekers na te gaan. In het onderzoek werden zowel volwassen taalgebruikers als taalverwervers betrokken. De informanten waren afkomstig uit een dorp in Oost-Vlaanderen, een regio behorend tot de conservatiefste dialectgebieden en dus een regio waar het oorspronkelijke genussysteem nog vrij goed bewaard is. Door taalverwervers in het onderzoek te betrekken, kon worden nagegaan welke regels een belangrijke rol spelen in het genussysteem, aangezien snelheid waarmee een regel wordt verworven, correleert met het belang van die regel in het systeem (Mills 1986). Door verschillende leeftijden van volwassen taalgebruikers te integreren, werd het mogelijk het tempo waarmee eventuele veranderingen zich doorzetten, te bepalen. Er werd een enquête opgesteld met 72 lexicale items die werden opgenomen in testzinnen, en waarnaar de informanten moesten verwijzen in het tweede deel van de zin, met *hij*, *ze* of *het*, in het geval van subjectspronomen, en met *hem*, *haar/ze*, of *het* in het geval van objectspronomen. Op die manier werd materiaal verzameld voor 80 informanten in vijf leeftijdsgroepen: een groep 7-jarigen, een groep 14- en 15-jarigen, een groep 20- tot 22-jarigen, een groep 28- tot 38-jarigen en een groep 55- tot 65-jarigen. In alle groepen werd een verdeling naar sekse gehanteerd, zodat de ene helft van de informanten mannen zijn, en de andere helft vrouwen.

Hersemantisering in het Nederlandse Genussysteem 5

Bij de selectie van de lexicale items werd in de eerste plaats aandacht besteed aan een aantal semantische parameters, waaronder het onderscheid tussen telbaar en niet-telbaar, dat blijkens onderzoeken voor het Noord-Nederlands (Audring 2006) een belangrijke rol speelt in de keuze voor het persoonlijk voornaamwoord. Ook de parameters abstract en concreet werden meegerekend, omdat die eveneens een invloed zouden uitoefenen op de toekenning van de pronomina (Fletcher 1987, Siemund 2002). Tot slot werd er ook gekozen voor een categorie 'dieren', waarbij vooral de bezieldeheid van deze woorden interessante inzichten bood, en voor een categorie 'collectiva', waarbij de verwijzing soms ietwat problematisch lijkt te verlopen, omwille van het tweeledige karakter van dergelijke woorden (zie onder meer Joosten et al 2007 voor de conceptuele profilering van collectiva). Er werd eveneens een parameter frequentie ingebouwd, gebaseerd op de frequentielijsten van het CGN. Voorts werd er een beroep gedaan op de *Streeflijst Woordenschat Voor Zesjarigen* (Schaerlaekens 1999).

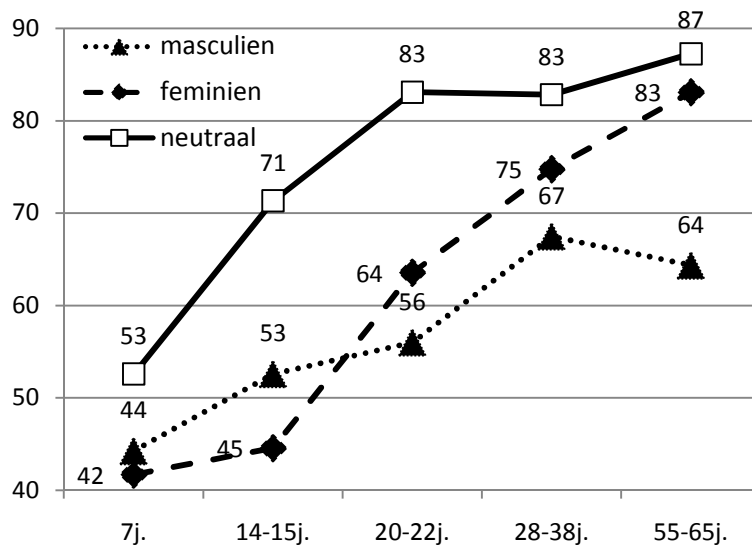
- (4) Voorbeelden van onderzochte items per semantische categorie:
 - a. Concreet telbaar: *sleutel, bank, schip*
 - b. Concreet niet-telbaar: *rijst, melk, vlees*
 - c. Abstract telbaar: *vorm, kleur, weekend*
 - d. Abstract niet-telbaar: *adem, kou, weer*
 - e. Dieren: *vis, koe, paard*
 - f. Collectiva: *groep, brandweer, leger*
- (5) Voorbeelden van testzinnen:
 - a. Mijn **hond** is vlug moe. ____ is dan ook al erg oud.
 - b. De **brandweer** was snel ter plaatse. ____ kon de brand snel blussen.
 - c. Jouw adem ruikt niet zo fris, ____ ruikt naar knoflook.

3.2. De kennis van het pronominaal genus bij Zuid-Nederlandse taalgebruikers

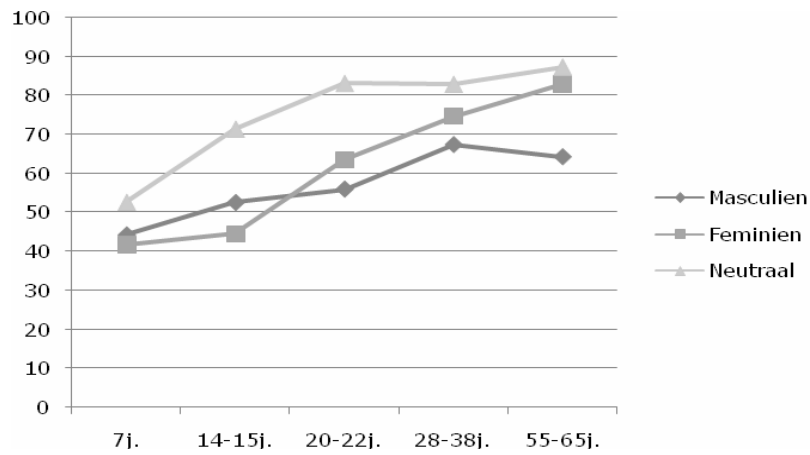
Onderstaande grafiek geeft een overzicht van het behoud van grammaticaal genus bij de Zuid-Nederlandse informanten. Meteen valt op dat het neutraal genus het meest stabiel is. Het wordt vrij snel verworven en het blijft zeer goed behouden bij de drie oudste groepen, de volwassen taalgebruikers. De niet-neutrale genera scoren iets minder, en het is vooral het feminien genus waarvan de kennis scherp naar beneden gaat. Terwijl bij de oudste groep de totaalscore voor het feminien genus nog 83.08% bedraagt, past de groep 20- tot 22-jarigen

6 Lien De Vos

het feminien grammaticaal genus nog maar toe in 63.54% van de gevallen, bijna 20% minder.

Hersemantisering in het Nederlandse Genussysteem 7

GRAFIEK 1: Behoud van het woordgeslacht (%) ingedeeld volgens leeftijd en genus.

Het valt op hoe, zelfs bij het goed gekende neutraal genus, het gemiddeld behoud bij de taalverwerwers slechts 62% bedraagt, en bij de volwassen taalgebruikers 84%. Zelfs de oudste groep lijkt dus in geen van de gevallen de enquête 'foutloos' (i.e. zonder afwijkingen ten opzichte van het grammaticaal genus) te hebben afgelegd. Het beeld dat in deze grafiek werd geschetst, moet dan ook genuanceerd worden per semantische categorie en moet bovendien volgens frequentie worden gescheiden.

	Volwassen Taalgebruikers			Taalverwerwers		
	Masculien	Feminien	Neutraal	Masculien	Feminien	Neutraal
Concreet Telbaar	93.05% (134/144)	85.42% (164/192)	89.58% (172/192)	71.25% (57/80)	46.87% (45/96)	71.87% (69/96)
Concreet Niet- Telbaar	59.37% (114/192)	73.44% (141/192)	96.35% (185/192)	36.46% (35/96)	43.75% (42/96)	82.29% (79/96)
Abstract Telbaar	61.46% (118/192)	60.94% (117/192)	92.71% (178/192)	38.53% (37/96)	36.46% (35/96)	71.87% (69/96)
Abstract Niet- Telbaar	56.25% (108/192)	58.33% (112/192)	97.39% (187/192)	45.83% (44/96)	35.42% (34/96)	82.29% (79/96)
Dieren	88.54% (170/192)	70.31% (135/192)	60.42% (116/192)	72.92% (70/96)	52.08% (50/96)	44.79% (43/96)
Collectiva	34.89% (67/192)	78.12% (150/192)	81.77% (157/192)	43.75% (42/96)	44.79% (43/96)	37.50% (36/96)

TABEL 2: Overzicht van de antwoorden volgens grammaticaal genus per semantische categorie bij de volwassen taalgebruikers en taalverwerwers¹.

¹ De vetgedrukte cijfers wijzen op een enigszins afwijkende score. Voor de volwassen taalgebruikers werd die grens gelegd op 75%, voor de taalverwerwende groepen op 50%.

Hersemantisering in het Nederlandse Genussysteem 9

De resultaten van de afzonderlijke semantische categorieën kunnen worden ingedeeld in vier groepen: de groep met woorden die [+concreet] en [+telbaar] zijn, de groep met woorden die [-concreet] en/of [-telbaar] zijn, de groep collectiva en de groep dieren. Tabel 2 geeft een overzicht van de scores per afzonderlijke categorie, voor zowel de volwassen taalgebruikers (de 20- tot 22-jarigen, de 28- tot 38-jarigen en de 55- tot 65-jarigen) als voor de taalverwervende groepen (de 7-jarigen en de 14- en 15-jarigen).

Bij de categorie [concreet telbaar] doen alle genera het ongeveer even goed, en zitten de scores bij de volwassen taalgebruikers overal boven de grens van 75%. Bij de taalverwervende groepen liggen de scores voor masculien en neutraal genus weliswaar boven de 50%, maar dat is niet het geval voor het feminien, dat ook bij de volwassen gebruikers het minst scoort (al is dat daar toch nog 85%). Dat de jongste groep voor de feminiene items een beduidend lagere score haalt dan voor de masculiene en neutrale woorden, is een gegeven dat ook uit het onderzoek van De Vogelaer (2006) naar voren is gekomen.

De categorieën [concreet telbaar], [abstract telbaar] en [abstract niet-telbaar] vertonen onmiskenbare parallellen. Voor de drie categorieën valt het op dat het behoud van het grammaticale genus bij de neutrale woorden zowel bij de taalverwervers als de volwassen taalgebruikers veel hoger ligt dan de scores voor de masculiene en feminiene woorden (waarbij de resultaten bij de taalverwervers <50% liggen, en bij de volwassenen <75%). Het gaat hier om woorden die [+abstract] en/of [-telbaar] zijn, waarvoor in de literatuur al verschillende gelijklopende bevindingen zijn gerapporteerd. Zo geeft Siemund (2002) aan dat woorden die abstract zijn, en/of niet-telbaar, in onder meer regionale variëteiten van het Engels met een neutraal pronomen worden geassocieerd. Ook in variëteiten van het Spaans (Fernández-Ordóñez *to appear*), het Duits en het Fries (Siemund 2002) komen dergelijke systemen voor. In de Scandinavische talen is onder meer pronominaal systeem van het dialect van Jutland georganiseerd volgens de *count/mass*-principes maar ook andere dialecten lijken vatbaar voor deze verandering (Braunmüller 2000). Als woorden die abstract en/of niet-telbaar zijn in semantische systemen met een neutraal pronomen in verband worden gebracht, dan tonen de resultaten in bovenstaande tabellen aan dat er semantische steun is die maakt dat het grammaticaal genus van neutrale woorden zo goed behouden wordt.

De categorie [dieren] vertoont een ander patroon: hier zijn het net de neutrale woorden die de laagste scores halen, zowel bij de volwassenen als bij de taalverwervers (respectievelijk 44% en 60%). De feminiene en masculiene

woorden daarentegen, worden veel sneller verworven dan het geval is bij andere categorieën, en worden zeer goed behouden door de volwassen taalgebruikers (vooral de masculiene met een score van 88%). Ook voor [dieren] zijn de scores bij de taalverwervers zeer goed vergelijkbaar met de resultaten van de studie die De Vogelaer (2006) uitvoerde bij taalverwervende kinderen. Voor bezielde referenten haalden de kinderen daar voor het masculien genus 80.59%, voor het feminien 52.78% en voor het neutraal 41.28%. De algemene tendens is dus dezelfde: masculiene woorden die dieren aanduiden worden het snelst verworven, gevolgd door de feminiene en tot slot de neutrale woorden.

Nog een ander patroon vertonen de woorden uit de categorie [collectiva]. Waar bij de taalverwervende groepen nauwelijks of weinig verschil waarneembaar is tussen de resultaten van de drie genera (de scores liggen weliswaar allemaal beneden de grens van 50%), hinkt bij de volwassen taalgebruikers het masculien genus duidelijk achterop, terwijl feminien en neutraal het ongeveer even goed doen. Opvallend is daarbij ook dat het feminien genus het best wordt behouden in de categorie [collectiva], op de categorie [concreet telbaar] na.

Uit de voorgaande alinea's is gebleken dat bepaalde genera het in bepaalde categorieën erg goed doen, zoals de masculiene pronomina voor de categorie [dieren] of de feminiene voor de categorie [collectiva]. De snelle verwerving en de hoge scores voor het behoud van het grammaticaal genus bij de oudere groepen wijzen in dergelijke gevallen op semantische steun.

3.3. *Semantische tendensen*

Om na te gaan in hoeverre het Zuid-Nederlandse pronominale genussysteem de overgang van een grammaticaal naar een semantisch systeem (zoals in het Engels en het Noord-Nederlands) heeft ingezet, dienen de afwijkingen van het grammaticaal genus nader bekeken te worden. Tabel 3 geeft de totale scores per pronomina aan voor elke categorie. De cijfers geven aan hoeveel keer er met een masculien, feminien of neutraal pronomina verwezen werd, ongeacht of dat in overeenstemming was met het grammaticaal genus van de items in kwestie. Bij een toekenning van pronomina op basis van het grammaticaal genus zouden de resultaten voor elk genus dezelfde moeten zijn, want er zijn voor elk genus evenveel woorden opgevraagd. Toch is dat niet overal het geval en treden er overal statistisch significante verschillen op.

	Volwassen Taalgebruikers			Taalverwervers		
	Masculien	Feminien	Neutraal	Masculien	Feminien	Neutraal
Concreet Telbaar	31.08% (179/576)	36.63% (211/576)	32.29% (186/576)	36.81% (106/288)	27.08% (78/288)	36.11% (104/288)
Concreet Niet- Telbaar	25.69% (148/576)	30.90% (178/576)	43.40% (250/576)	25.69% (74/288)	24.65% (71/288)	49.65% (143/288)
Abstract Telbaar	24.83% (143/576)	30.21% (174/576)	44.96% (259/576)	19.09% (55/288)	25.35% (73/288)	55.55% (160/288)
Abstract Niet- Telbaar	25.35% (146/576)	31.11% (185/576)	42.53% (245/576)	26.04% (75/288)	21.52% (62/288)	52.43% (151/288)
Dieren	42.88% (247/576)	36.80% (212/576)	20.31% (117/576)	46.53% (134/288)	31.95% (92/288)	21.53% (62/288)
Collectiva	16.14% (93/576)	55.03% (317/576)	28.82% (166/576)	33.68% (97/288)	42.01% (121/288)	24.31% (70/288)

TABEL 3: Overzicht van de totaalscores van de verschillende pronomina per semantische categorie bij de volwassen taalgebruikers en taalverwervers².

² De vetgedrukte cijfers wijzen op significant afwijkende resultaten, wat in dit geval een duidelijke voorkeur voor een bepaald pronomen impliceert.

Meteen vallen een aantal semantische tendensen duidelijk op. Bij de categorieën [concreet niet-telbaar], [abstract telbaar] en [abstract niet-telbaar] is de verhouding tussen de verschillende pronomina zeer ongelijk verdeeld. Opvallend daarbij zijn vooral de hoge scores voor de neutrale pronomina. De taalverwerwers kiezen telkens in de helft van de gevallen voor een neutraal pronomen om te verwijzen naar woorden die [+abstract] en/of [-telbaar] zijn. Bij de volwassenen nemen die scores nog af, maar toch wordt ook daar in gemiddeld 43% van de verwijzingen een neutraal pronomen gekozen. Die tendens sluit aan bij de resultaten voor het Engels en voor het Noord-Nederlands. Siemund (2002) bespreekt 80 variëteiten van het Engels waar naar abstracte of niet-telbare woorden wordt verwezen met een neutraal pronomen *it* en naar concreet telbare referenten met *he* of *him*. Audring (2006) toonde voor het Noord-Nederlands aan dat de minst telbare entiteiten vaak een neutraal pronomen kregen, ongeacht het woordgeslacht van het substantief waarnaar het pronomen verwees. Bovendien worden de hoge scores voor het neutraal woordgeslacht (cf.§3.2) duidelijk ondersteund door de conceptuele eigenschappen van de referent.

Een tweede, zij het minder uitgesproken semantische tendens, bestaat erin dat het masculien pronomen goed scoort in de categorie [dieren]. Het masculien pronomen scoort bij de taalverwervende groepen met 46% het hoogst, gevolgd door het feminien met bijna 32%, terwijl het neutraal pronomen hier in 21% van de gevallen wordt gekozen. Het masculien pronomen wordt duidelijk overgeneraliserend toegepast, en dat blijft ook zo bij de volwassen taalgebruikers, met een score van bijna 43% voor het masculien. Vooral het neutraal pronomen wordt bij [dieren] dus niet vaak gehanteerd, wat te verklaren is door de voorkeur om naar het natuurlijk genus te verwijzen veeleer dan naar het grammaticaal genus. Dat komt overeen met de resultaten die het corpusonderzoek van Audring (2006) opleverde. Het aantal 'switches' (i.e. gevallen waarin het pronomen een ander genus heeft dan zijn antecedent) bij dieren met een neutraal woordgeslacht, bedroeg 79% (Audring 2006). Hier is dat voor de taalverwerwers zo'n 55% en voor de volwassen taalgebruikers zo'n 40%. Dat is weliswaar heel wat minder, maar het gaat hier uiteraard om Zuid-Nederlandse taalgebruikers, met een goede kennis van het oorspronkelijk genussysteem. De afwijking is opvallend genoeg om aan te duiden dat ook hier semantische eigenschappen naar de voorgrond zijn getreden.

Een laatste semantische tendens valt waar te nemen bij de categorie [collectiva]. In het totaal wordt er bij de taalverwerwers in 42% van de gevallen voor een

feminien pronomen gekozen, ook waar dat niet in overeenstemming is met het grammaticaal genus. Bij de volwassen taalgebruikers is die score zelfs nog hoger: op 576 verwijzingen naar een collectief woord, kiezen ze 317 keer voor een feminien pronomen, wat overeenstemt met 55%. Dat er zo vaak voor een feminien pronomen wordt gekozen, kan te maken hebben met de meervoudige interpretatie van het pronomen *ze*, dat ook als meervoudspronomen kan worden gebruikt. Dat zou ook betekenen dat de collectieve woorden vooral geïnterpreteerd worden als een veelheid van entiteiten. Het interpretatieprobleem dat optreedt bij collectiva, werd onder meer door Joosten et al (2007) onderzocht. Volgens hen hebben collectiva zowel een 'conceptual collection level' (ze noemen een geheel), als een 'conceptual member level' (ze noemen een verzameling bestaand uit meer dan één lid). Uit het onderzoek is gebleken dat de mate van conceptuele profilering daarbij niet altijd gelijklopend is. Zo zijn er collectiva die vooral een meervoudsovereenkomst vertonen, i.e. dat ze vooral meervouds-pronomen en meervoudsvormen van het werkwoord oproepen. Anderzijds zijn er ook collectiva die vooral een enkelvoudsovereenkomst vertonen. De auteurs van het artikel maken een onderscheid tussen 'high plural concord', 'medium plural concord' en 'low plural concord' om de onderzochte collectiva te rangschikken. De cijfers voor *leger*, *gezin* en *comité* zijn interessant, omdat ze gerelateerd kunnen worden aan de resultaten van Joosten et al (2007). Die resultaten, gebaseerd op corpusonderzoek, geven aan dat *gezin* tot de 'high plural concord' groep behoort, of met andere woorden vooral in de meervoudsbetekenis wordt geïnterpreteerd. Dit sluit aan bij de 33 (op een totaal van 80) afwijkingen met *ze* die er door de informanten werden gemaakt. Tot de 'medium plural concord'-groep, behoort onder meer het woord *leger* (dat hier in 19 van de 80 gevallen met *ze* is aangeduid), en tot de 'low plural concord' onder meer *comité* (hier 11 op 64 keer met *ze* aangeduid). Hoewel niet met zekerheid kan gezegd worden dat de *ze*-aanduidingen opgevat zijn als meervoud, zijn de resultaten toch frappant genoeg om de door Joosten et al. aangetroffen tendens te bevestigen. Dat zou dus betekenen dat door het polyinterpretabel karakter van zowel de collectieve woorden als van het pronomen *ze*, het gebruiksdomein van het feminien pronomen uitbreidt, en er dus als het ware ook hersemantisering in de richting van feminiene pronomina is.

4. Besluit

Na onderzoek bij Zuid-Nederlandse taalverwerwers en volwassen taalgebruikers, is duidelijk geworden dat ook in het zuiden van het taalgebied de overgang van een syntactisch naar een semantisch pronominaal systeem op gang is gekomen,

een overgang die in het Noord-Nederlands blijktens Audring (2006) al volop aan de gang is. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat zowel bij de jongste groepen als bij de volwassen taalgebruikers de pronominale verwijzing niet louter meer gebaseerd is op het grammaticaal genus, maar steeds meer steunt op de semantische eigenschappen van de referent. Zo wordt het neutraal pronomen het vaakst gebruikt, ook voor masculiene en feminiene woorden, als de referent van het woord [-telbaar] of [+abstract] is. Voor de categorie [dieren] wordt het masculien pronomen overgeneraliserend toegepast. De hersemantisering leidde in het Noord-Nederlands tot een lage gebruiksfrequentie van de feminiene pronomina. De resultaten van dit onderzoek geven aan dat dit in het zuiden voorlopig nog niet het geval is, hoewel de toepassing van het feminien pronomen wel scherp achteruitgaat. De cijfers voor de collectiva lijken dan weer op een hersemantisering in de richting van het feminien pronomen te duiden.

Bibliografie

- Audring, J. (2006a) Pronominal gender in spoken Dutch. *Journal of Germanic Linguistics* 18, 85-116.
- Audring, J. (2006b) 'Genusverlies en de betekenis van voornaamwoorden.' In M. Hüning, U. Vogl & T. van der Wouden, eds, *Nederlands tussen Duits en Engels*. Stichting Neerlandistiek Leiden, Leiden, 71-88.
- Braunmüller, K. (2000) 'Gender in North Germanic: A diasystematic and functional approach.' In Unterbeck & Risanen, eds, *Gender in grammar and cognition*. Berlin, 25-54.
- De Vogelaer, G. (2006) 'Pronominaal genus bij 'Zuid-Nederlandse' taalverwervers: van grammaticaal naar semantisch systeem.' In M. Hüning, U. Vogl & T. van der Wouden, eds, *Nederlands tussen Duits en Engels*. Stichting Neerlandistiek Leiden, Leiden, 89-102.
- Fernández-ordóñez, I. (to appear) The development of mass / count distinctions in Indo-European languages. In V. Bubenik, J. Hewson & S. Rose, eds, *Grammatical Changes in Indo-European Languages*. John Benjamins.
- Fletcher, W.H. (1987) 'Semantic factors in Dutch gender choice.' In W.H. Fletcher, ed, *Papers from the second interdisciplinary conference on Netherlandic studies*. University Press of America, Lanham, NY, 51-63.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. De Rooij & M. Van den Toorn (1997) *Elektronische Algemene Nederlandse Spraakkunst* <http://www.let.ru.nl/ans/eans/>
- Hulk, A. & L. Cornips (2006) 'Neuter gender and interface vulnerability in child L2/L1 Dutch. In Sharon, U. et al, eds, *Paths of Development in L1 and L2*

- acquisition: In honor of Bonnie D. Schwartz*. John Benjamins, Amsterdam, 107-134.
- Joosten, F., G. De Sutter, D. Drieghe, S. Grondelaers, R.J. Hartsuiker & D. Speelman (2007) 'Dutch collective nouns and conceptual profiling'. *Linguistics* 45(1), 85-132.
- Mills, A.E. (1986) *The acquisition of gender. A study of English and German*. Springer, Berlin.
- Schaerlakens, A., D. Kohnstamm & M. Lejaegere (1999) *Streeflijst woordenschat voor zesjarigen. Gebaseerd op nieuw onderzoek in Nederland en België*. 3e herz. versie. Lisse, Swets & Zeitlinger.
- Siemund, P. (2002) 'Mass versus count: Pronominal gender in regional varieties of Germanic languages'. *Sprachtypologie und Universalienforschung* (STUF) 55, 213-233.
- Unsworth, S. (2007) 'Age and input in early child bilingualism: The acquisition of grammatical gender in Dutch'. In A. Belikova, L. Meroni & M. Umeda, eds, *Galana 2 -- Proceedings of the Conference on Generative Approaches to Language Acquisition North America 2*. Cascadilla Press, Somerville, MA., 448-458
- Van der velde, M. (2004) 'L'acquisition des déterminants en L1: une étude comparative entre le français et le néerlandais.' *Acquisition en Interaction en Langue Etrangère* 21, 9-46.